

Lietuva: 1945–1947 m. gimusios kartos elito socialinis portretas

ARVYDAS VIRGILIJUS MATULIONIS

Lietuvos socialinių tyrimų centras, Goštauto g. 9, 01108 Vilnius

El. paštas arvydas.matulionis@gmail.com

Straipsnyje, remiantis *Lietuvos* enciklopedijoje pateiktomis biografijomis bei interviu duomenimis, yra pateikiamas 1945–1947 m. gimusios kartos elito socialinis portretas. Paneigiamas sovietiniais laikais gimusiesiems neretai lipdomas stigmatizuojantis lipdukas, atskleidžiami kartos nuopelnai Lietuvai; tikslinama elito samprata.

Raktažodžiai: karta, elitas, socialinis portretas, socialinis mobilumas

---

IVADAS

Parašyti šį straipsnį paskatino 2016 m. Vilniaus universiteto išleista L. Žilinskienės, S. Kraniauskienės ir I. Šutinienės monografija *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta*. Įvade autorės pažymi, kad „Pasirinkti analizuoti po karo, 1945–1959 m., gimusių ir sovietinėje Lietuvoje gyvenusių kartą paskatino unikali ilga šios kartos gyvenimo sovietinėje sistemoje patirtis ir per ilgą gyvenimą susiformavusi šios kartos pasaulėžiūra, kuri daro poveikį šiuolaikinei Lietuvos visuomenei“ [12, 7]. Jos pagrįstai teigia, kad „Mūsų šalyje atlikta nedaug istorinės atminties tyrimų, taikant biografinę metodologiją, o pirmosios sovietmečio kartos atminčiai skirta mažai vietos tiek biografiniuose, tiek kituose tyrimuose“ [12, 7]. Taigi šiuo straipsniu stengsiuosi bent iš dalies taisyti minėtą padėtį. Akivaizdu, kad trumpame straipsnyje nėra galimybių plačiau ir giliau panagrinėti kartos problemas, todėl būtina tiksliai apibrėžti tyrimo objektą bei dalyką.

Minėtos monografijos autorės pirmąją sovietmečio kartą įvardija gimusiuosius 1945–1959 m., plačiai pagrįsdamos tokias laiko ribas: jos tyrinėja kartos socialinę atmintį, tapatumo klausimus ir pan. Mano tyrimo „Lietuva: 1945–1947 m. gimusios kartos elito socialinis portretas“ tiek objektas, tiek dalykas yra kitas: kartos elitas ir jo socialinis portretas. 1945–1947 m. gimusi karta pasirinkta dėl kelių priežasčių. Visų pirma svarbu yra tai, kad jau nuo pat gimimo šios kartos atstovai brendo, veikė totalitarinės visuomenės sąlygomis, sulaukė tos sistemos griūties, nepriklausomos valstybės atkūrimo. Antra vertus, priklausau šiai kartai, todėl matau situaciją iš vidaus, asmeniškai pažįstu ne vieną šios kartos elito atstovą.

Trejų metų fokusavimas būtinas, nes 1945–1947 m. gimusios kartos gyvenimo etapų politinės, ekonominės, socialinės ir kitos aplinkybės gerokai skiriasi nuo vėlesnių kartų. Tapydamas šios kartos elito socialinį portretą remsiuosi gyvenamojo laiko ypatybių apibūdinimu tais kartos etapais, kada jos atstovai priimdavo pačius svarbiausius gyvenimo sprendimus. Pagrindiniai šios kartos gyvenimo etapai buvo šie: pokaris (net socialinė padėtis buvo nulemta konkrečios šeimos situacijos), N. Chruščiovo valdymo periodo „atšilimas“ (šiuo metu kartos atstovai baigė vidurinę mokyklą ir pasirinko profesiją, pradėjo studijas), L. Brežnevo valdymo etapo stagnacija (nepaisant visko, šios kartos atstovai pasiekė ženklų savo kūrybinės (plačiąja prasme) veiklos rezultatų, kurie ir leidžia juos priskirti elitui), Lietuvos Sąjūdis (šios kartos atstovai dalyvavo priimant reikšmingiausias Lietuvai sprendimus), Lietuvos valstybingumo atgavimas (mūsų tiriamajai kartai atsivėrė naujos veiklos ir profesinės karjeros galimybės), Lietuva Europos Sąjungoje (pasaulis tapo dar atviresnis). Šiuo laikotarpiu minimos kartos atstovai pasiekė pensinį amžių. Taigi šiai kartai tapo ypač aktualios ir žmogaus teisių gynimo problemos.

Antra, apsiribojama elito išskyrimu. Neretai visas sovietinis laikotarpis ir jo veikėjai yra stigmatizuojami – įvardijami kolaborantais, nomenklatūra, prisitaikėliais. Neabejotina, kad tokių veikėjų būta. Tačiau neabejotina ir tai, kad kiekviename istorijos tarpsnyje, kiekvienoje kartoje yra ir elitas, ir padugnės. Taigi šiame straipsnyje dėmesys sutelkiamas į tuos, kurie, nepaisant visų sovietinio režimo ypatybių, gali būti įvardyti Lietuvos elitu ir šiuolaikinėje nepriklausomoje Lietuvoje.

Kartu siekiama „reabilituoti“ kasdieninės sąmonės stigmatizuotą elito sampratą, kuriai su tam tikru pavydu priskiriama neigiama konotacija, siejant elitą tik su turtais, politine galia ar popsu. Tačiau būtent elitas gali parodyti šalies potencialą, jos konkurencingumą pasaulyje.

Tyrimo tikslas yra apibūdinti 1945–1947 m. gimusios kartos elito socialinį portretą.

Tyrimo uždaviniai: 1) išskirti elitui priskirtinus 1945–1947 m. gimusios kartos veikėjus; 2) atlikus kiekybinę ir kokybinę jų asmeninių socialinių charakteristikų analizę, nutapyti šios kartos elito socialinį portretą; 3) išryškinti elito socialinių šaknų įtaką socialinio mobilumo aspektu; 4) atskleisti socialinių stereotipų gajumą.

TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI

Pirmiausia akcentuosiu keletą kertinių mano anksčiau apibrėžtų sampratų [6; 7], jas patikslindamas ir papildydamas. Straipsnio apimtis neleidžia plačiau aptarti jų turinio.

Elitas yra visuomenės sluoksniškas, išsiskiriantis savo pasiekimais (turtu, veiklos rezultatais, kūryba ir pan.), taigi turintis išskirtinių galių įvairiose srityse. Būtent – visose srityse, ne tik politikoje (valdantysis elitas), finansuose (finansinis elitas), masinėje kultūroje (pop „žvaigždės“) ir pan., kaip kad vyrauja žiniasklaidoje ar vadinamojo „sveiko proto“ lygyje. Taigi būtina išskirti ir mokytojų, ir gydytojų, ir darbininkų, ir kitą elitą. Kvalifikacinis stratifikavimas būtinas kiekvienos profesijos lygiui ir potencialui nustatyti. Pačiame profesinio elito sluoksnyje būtina išskirti posluoksnius, nes elitą sudaro tiek labai ryškių rezultatų pasiekusios asmenybės, tiek asmenybės, viršijančios vidurinį lygį ir pasiekusios konkrečių rodiklių (pavyzdžiui, yra apgynusios mokslo disertacijas, joms suteikti mokslo laipsniai ir vardai). Būtent kitų pripažinti jų pasiekimai leidžia tuos asmenis priskirti elitui, o ne pačių savęs snobiškas įsivardijimas žvaigždėmis ar primadonomis. Taigi mokslinis elito sampratos pagrindimas yra svarbus bulvarinės žiniasklaidos nuvalkiosios elito sąvokos reabilitavimui.

Antra vertus, įvairaus elito visumą įvardiju apibendrinta elito samprata. Taigi elitas suprantamas keliais lygiais: ir kaip atskiros srities aukščiausias sluoksniškas, ir kaip apibendrinta visuma.

Karta apibūdinama kaip socialinė amžiaus kategorija, apimanti žmones tam tikrame socialinio laiko intervale, kuriam būdingos tos pačios istorinės sąlygos. Kartos intervalo trukmė priklauso būtent nuo socialinio laiko, kuris įvairiose istorinėse epochose skiriasi savo dinamika ir intensyvumu. XX a. II pusėje – XXI a. I pusėje šis intervalas yra maždaug 20–25 metai. Jau minėta, kad kartos startui pasirinkti treji metai, nes 1945–1947 m. kartos atstovai priėmė savo svarbiausius gyvenimo sprendimus, daugiausia nulemtus tų pačių išorės sąlygų (pavyzdžiui, pradėjo mokytis ir baigė mokyklą tuo pačiu laiku).

Socialinis portretas – tai tam tikros socialinės grupės (socialinės kategorijos) socialinių charakteristikų, veiklos, motyvacijos, gyvenimo būdo apibūdinimas. Socialinis portretas leidžia palyginti įvairias grupes, atskleisti jų specifiką, ypatumus bei vietą visuomenėje, jos raidos etape. Sujungus kartos ir elito tyrimo rakursus, atsiranda galimybė išryškinti konkrečios kartos, šiuo atveju gimusios 1945–1947 m., elito vietą ir įnašą į visuomenės progresą. Norint tai padaryti, būtina apibūdinti kartos socialinį portretą.

Kitas svarbus metodologinis ir metodinis klausimas: kaip atrinkti 1945–1947 m. elito atstovus? Pastaruoju metu publikuota nemažai leidinių pavadinimu *Kas yra kas?* [1; 2; 3]. Neretai atrankos į šiuos leidinius kriterijai nėra griežti. Yra leidinių, į kurių sudarytą žymių žmonių sąrašą patenka ir asmenys, sumokėję atitinkamą sumą. Labiau pagrįsta atranka yra enciklopediniuose leidiniuose. Jų yra išleista ir sovietiniais laikais, ir po 1990 m. [5; 8; 9; 10]. Sovietinėse enciklopedijose yra ir 1945–1947 m. gimusių veikėjų. Neretai jiems buvo priskirtas „tarybinio“ veikėjo vardas: tarybinis mokslininkas, tarybinis aktorius ir pan. Jose pasitaikė ir nomenklatūros atstovų. Daugiatomėje *Lietuvos* enciklopedijoje priskyrimas elitui buvo išgrynintas [10]. Naujausias enciklopedinis leidinys yra skirtas Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimui. Keturių tomų enciklopedijos *Lietuva* [4] antrame, trečiame ir ketvirtame tomuose aprašytos visų laikų žymesnės asmenybės. Nagrinėdamas šioje enciklopedijoje pateiktas biografijas atlikau tiek kiekybinį (atrinktos personalijos ir susumuotos jų socialinės-demografinės charakteristikos), tiek kokybinį tyrimą – dokumentų analizę. Kokybiniame tyrime naudotas atvejo studijos metodas, t. y. kartos pasiekimai išryškinti pasitelkus atskirų asmenybių pasiekimus. Atrinkau 21 asmenybę, kurių gyvenimas gali labiau išryškinti kartos ypatumus tam tikrais etapais, pavyzdžiui, pasiektus ženklus rezultatus, nepaisant tremtyje prarastos vaikystės. Kartu siekiu, kad būtų atstovaujamos gausesnės profesinės grupės. Tiesa, straipsnio apimtis leido plačiau apžvelgti tik 11 biografijų. Taigi atvejo metodas sudarė galimybę praturtinti 1945–1947 m. gimusios kartos elito socialinį portretą.

Siekdamas patikslinti kartos socialinio portreto bruožus atlikau trumpus pusiau struktūruotus interviu su 14 personalijų. Pirmiausia buvo siekiama susipažinti su asmenybių socialine kilme.

Lietuvos enciklopedijoje yra pateiktos 271 asmens, gimusio 1945–1947 m., biografijos. Daug tai ar mažai? Enciklopedijoje yra duomenų apie 10 600 asmenų (vyriausiojo redaktoriaus Antano Račo duomenys – A. M.). Taigi iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad ši karta yra negausi (2,6 %). Tačiau priminsiu, kad enciklopedija apima visą Lietuvos istoriją. Joje įvardijami visų laikų elito atstovai. Žinoma, šios kartos reikšmę galima būtų patikslinti lyginant su kitomis dabarties kartomis, tačiau tai nėra šio straipsnio tikslas.

1945–1945 M. GIMUSIOS KARTOS ELITO SOCIALINĖS CHARAKTERISTIKOS

Pirmiausia pateikiami kiekybiniai šios kartos socialiniai-demografiniai rodikliai ir trumpi komentarai. 271 asmens imtyje dominuoja vyrai – jų yra 193 (71 %), moterų – 78 (29 %). Taigi pasitvirtina nuo pat civilizacijos pradžios ryškėjanti tendencija: nors moterų yra daugiau, bet

visuomenėje dominuoja vyriškosios galios modelis. 80 asmenų (29 %) yra gimę 1945 m., 94 (35 %) – 1946 m., 97 (36 %) – 1947 metais. 1944 m. antrojoje pusėje didžioji Lietuvos dalis jau buvo užimta sovietų, ir buvo aišku, kad Vokietija pralaimi karą. Taigi būsimos taikos viltis jau „kvietėsi gaudrus“, tačiau gausiau jie pasirodė tik pasibaigus karui ir sugrįžus kariams iš fronto. 32 asmenys (12 %) jau yra mirę. Ir 1945, ir 1947 metais gimusių, ir „iškeliausių Anapilin“ yra dvigubai daugiau negu gimusių 1946 metais. Kartoje yra nusižudžiusių, tragiškai žuvusių avarijose. Tuo ši karta neišsiskiria iš kitų kartų.

241 (89 %) asmuo yra lietuvis, 15 (5,5 %) – rusų, 7 (2,5 %) – žydai, 5 (2 %) – lenkai ir 3 (1 %) – kitos tautybės. Būtina priminti, kad karo metais Lietuva neteko apie 200 tūkst. išžudytų žydų. 1944–1958 m. apie 200 tūkst. lenkų repatriavo į Lenkiją. 1945–1959 m. 30 tūkst. žmonių išvyko į kitas SSSR vietas. Savo ruožtu 1945–1959 m. į Lietuvą buvo atkelta apie 240 tūkst. kitų tautybių gyventojų [11, I tomas, 162]. Visa tai gerokai paveikė Lietuvos tautinę sudėtį. Kaip matome, įvairių tautybių atstovavimas elitui skiriasi nuo dabar esamos Lietuvos gyventojų tautinės sudėties. Ypač išsiskiria elitui priskirtų žydų procentas.

Nagrinėjant socialinę struktūrą yra svarbus teritorinis pjūvis. Žinoma, absoliuti kartos dauguma gimė Lietuvoje, tačiau 9 (3 %) yra gimę užsienyje, 4 (1 %) atvyko iš užsienio, 7 (3 %) gimė Lietuvoje, bet dabar yra iš jos išvykę. 47 (17 %) elito atstovai yra gimę Kaune, 28 (10 %) – Vilniuje, po kelis procentus – Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje, 31 (11 %) – kituose miestuose, 27 (10 %) – užsienyje (tiek Rusijoje, tiek Vokietijoje). Apie pusę žymesnių žmonių yra gimę kaimo vietovėse visuose Lietuvos regionuose. Tai Akmeninė, Antkalnė, Anužiai, Apirbiškiai, Aukšoras, Batakiai, Daigvietai, Dičiūnai, Duokiškis, Dusmenys, Galvydžiai, Giutėnai, Glebauskai, Grybėnai, Grūtas, Išlaužas, Jodėnai, Jungėnai, Jūravas, Kaniūkai, Kaptoriūnai, Kareivonys, Keiniškė, Krakės, Krekenava, Kurkliai, Kurmiai, Kušukiai, Liucinava, Makoniškės, Mažieji Zariškiai, Mikai, Naujamiestis, Obeliai, Padubysys, Padumbliai, Paežerėliai, Paitaičiai, Pajūriškiai, Pajevonys, Palaižuvė, Papilė, Parupė, Petrikaičiai, Piktagalys, Puvočiai, Raidėnas, Raizgiai, Rugeliai, Ručiniai, Sapiėgiškiai, Savidonys, Skaistučiai, Strazdynė, Stulgiai, Stumbagalvė, Sukūriai, Šašaičiai, Šlapaberžė, Šuketai, Talpūnai, Trepkalis, Vaitkūnai, Varpūčiai, Vežionys, Vėžaičiai, Vilkaičiai, Vingytė, Zypčiai, Žagarynė, Žarėnai, Žerniai, Žuvininkai ir kiti. Šie vietovių pavadinimai išvardyti ne vien dėl „skambėjimo“.

Akivaizdu, kad šiai kartai lemiamas veiksnys tapti elitu buvo gabumai ir siekiai, bet ne miesto ar kaimo gimtoji vieta. Tačiau pagal miesto / kaimo charakteristiką galima daryti prielaidą apie kartos atstovų tėvų socialinę padėtį (miestiečių – aukštesnę, kaimo gyventojų – žemesnę) ir tikėtis vertikalios socialinio mobilumo išraiškos. Tuo labiau kad nereta yra nuomonė, kad Lietuvos specialistai yra pirma karta „nuo žagrės“. Be to, reikia turėti galvoje, kad 1944 m., artėjant frontui ir vengiant sovietų represijų, į Vakarų pasitraukė 60 tūkst. žmonių (be Klaipėdos krašto) [11, I tomas, 162], daugiausia – aukštesnės socialinės padėties atstovai. 1945–1947 m. gimusioje kartoje 7 (3 %) yra gimę Vokietijoje, pabėgėlių stovyklose. Apie elito tėvų socialinę padėtį galima spręsti tik tuomet, kai enciklopedijoje minimi ir tėvai, ir vaikai. Pavyzdžiui, joje yra paminėti žymūs chirurgai tėvas Jonas ir sūnus Juozas Stanaičiai, taigi abu priskirti gydytojų elito kategorijai. Antra vertus, jei enciklopedijoje būtų paminėtas tik 1946 m. gimęs Juozas Stanaitis, kuris gimė Zypčiuose, galvotume apie vertikalios mobilumo – iš žemesnės į aukštesnę socialinę poziciją – atvejį. Taigi prieš tai minėtą prielaidą reiktų laikyti tam tikra tikimybe. Kaip matome, ši karta yra paženklinata ir tremties ženklu. Buvo ištremti ne tik tėvai – ir patiems kartos atstovams teko ši dalia (4, arba 1 %). Tai taip pat tragiškai ryškus šios kartos bruožas.

1945–1947 m. gimusiai kartai atstovauja įvairių profesijų specialistai: po 9 % yra įvairių profilių inžinierių (25 mechanikai, informatikai, statybininkai, elektronikai ir t. t.) ir dailės krypties menininkų (24 dailininkai, skulptoriai, keramikai, tekstilininkai); 19 (7 %) muzikų (4 kompozitoriai, 1 dirigentas ir 14 įvairių profilių muzikantų atlikėjų); 16 (6 %) įvairaus profilio gydytojų; po 5 % yra rašytojų (14 prozininkų ir poetų), kalbininkų (9 literatūrologai, 4 vertėjai); po 4 % yra fizikų (12), matematikų ir informatikų (12), aktorių (11), ekonomistų (11). Taigi enciklopedijoje minimi ne vien labiau visuomenėje matomi veikėjai – menininkai, rašytojai, bet ir kitų profesijų atstovai, kurių, nepaisant ideologinių apribojimų, reikėjo sparčiam Lietuvos industrializavimui ir socialinei raidai.

Svarbus kartos socialinis indikatorius yra išsimokslinimo lygis. Kalbant apie elitą, ir be tyrimo aišku, kad jis turi būti aukščiausias. Taigi šioje kartoje buvo 8 (3 %) Lietuvos mokslų akademijos tikrieji nariai. Septyni esantys LMA nariai (H. Pragarauskas yra miręs) sudaro 6 % iš 116 Akademijos tikrųjų narių. Net 57 (21 %) kartos atstovai yra habilituoti daktarai. Absoliuti jų dauguma dėstė ar tebedėsto aukštosiose mokyklose. Dalis jų yra aukštųjų mokyklų garbės daktarai. Kai kurie buvo universitetų rektoriai ar prorektoriai. Nemažai kartos atstovų yra gavę nacionalines mokslo ar meno premijas, yra apdovanoję aukščiausiais valstybės apdovanojimais.

1945–1947 M. GIMUSIOS KARTOS ELITO ATSTOVŲ ATVEJO STUDIJA

Apžvelgę kiekybinius 1945–1947 m. gimusios kartos rodiklius, panagrinėkime keletą atskirų atvejų.

Pokario laikotarpio tragizmą ir asmenybės iškilumą atspindi **Stepono Ašmonto** biografija [4, t. 2, 96] ir trumpas interviu su juo. Stepono tėvai buvo valstiečiai, turėję 27 ha ūkį. Kaip pavyzdingas ūkininkas tėvas buvo išrinktas į vietos deputatų tarybą: sovietai norėjo pavaizduoti darbininkus ir valstiečius valdančiosiomis klasėmis. Toliau situacija klostėsi vos ne kaip Vytauto Žalakevičiaus filme „Niekas nenorėjo mirti“. Stepono gimtame kaime paeiliui buvo nušauti keturi kolūkio pirmininkai. Tuomet imtis tos pareigos primygtinai buvo siūloma Stepono tėvui, kuris kategoriškai atsisakinėjo. Nepaklusnumas kainavo tremtį: į Krasnojarsko krašto platybes su tėvais iškeliavo ir Steponas. „Stebiuosi, kaip išgyvenome, nes šaltis siekdavo iki –65 laipsnių. Tiesa, kai šaltis viršydavo –40 laipsnių, tėvui nereikėdavo eiti kirsti miško, nes tuomet krintančios medžio atplaišos skriedavo kaip kulkos ir mirtinai užmušdavo medkirtį. Dėl tokio alinančio darbo tėvas gavo invalidumą. Eidavau į mokyklą po 12 kilometrų, o –25–30 laipsniai atrodė kaip atšilimas,“ – pasakojo S. Ašmontas. Po Stalino mirties 1956 m. nutarimais numatyta galimybė grįžti iš tremties Ašmontų šeima nepasinaudojo. Steponas dar tik lankė mokyklą, namas tėviškėje buvo seniai užimtas. Taigi šeimos grįžimas buvo atidėtas dar ilgiems devyneriems metams. Nors mokykloje Steponui patiko istorija, bet labiau patyrę žmonės nepatarė jam siekti humanitarinio išsilavinimo: tremtinio vaikui lengviau stoti į tiksluosius mokslus. Taigi Steponas baigė Tomsko universitetą su raudonu diplomu. Diplominio darbo tema buvo suderinta su tik ką Vilniuje įkurto Pusulaidininkų fizikos instituto direktoriumi Juru Požėla. Šis institutas S. Ašmontui tapo pirma ir vienintele pagrindine darbotviete. Būtent čia jis padarė savo atradimus.

Stepono Ašmonto socialinis portretas. Gimė 1945 m. Žemaitijos kaime, valstiečio šeimoje. 1949 m. su šeima buvo ištremtas į Sibirą. Tomsko universitete įgijo fiziko diplomą. Nuo 1968 m. dirba Pusulaidininkų fizikos institute. 1982 m. apgynė fizikos ir matematikos mokslų daktaro disertaciją, 1992 m. suteiktas profesoriaus vardas. Kartu su K. Repšiu ir J. Požėla

padarė pirmąją fizikos atradimą Lietuvoje. Buvo ilgametis šio instituto direktorius. 1982 m. jam buvo suteikta LSSR valstybinė premija, 1998 m. – Lietuvos mokslo premija (kartu su kitais); 1998 m. buvo įteiktas Gedimino ordino Riterio kryžius (5-ojo laipsnio).

Karo metu Lietuva neteko beveik visų šimtmečiais šalyje gyvenusių žydų. **Davidas Geringas** yra vienas iš nedaugelio šeimų, kuri nors ir su didžiuliais nuostoliais išgyveno holokaustą, atstovas [4, t. 2, 626].

D. Geringas pasakojo, kad tėvų giminės šaknys Lietuvoje siekia kelis šimtus metų. Jie kilę iš Tauragės krašto ir Utenos. Įdomi Geringo pavardės kilmė: Tauragės krašte ponas savo pavaldiniams priskyrė vokišką Geringo pavardę. Davido tėvas susipažino su būsima žmona Kaune ir 1933 m. atšventė vestuves. Gimė du vaikai. Atrodė, kad gyvenimas klostosi gerai, bet prasidėjo karas. Davido tėvas vos suspėjo evakuoti šeimą, o visi likę giminės buvo nužudyti. Po karo šeimai sugrįžus į Lietuvą, per daug buvo skaudu apsigyventi Kaune. Tėvui, nagingam amatininkui, pavyko gauti darbą Vilniuje, Sveikatos apsaugos ministerijoje: jis prižiūrėjo ir taisė medicininę aparatūrą. Davido motina dirbo įvairius darbus, buvo ir medicinos seselė. 1980 m. Geringų šeimai pavyko emigruoti į Izraelį.

Davido Geringo socialinis portretas. Gimė 1946 m. Vilniuje. 1968 m. baigė Maskvos konservatoriją (M. Rostropovičiaus klasę) ir įgijo violončelininko diplomą. Maestro pelnė aukščiausius apdovanojimus daugelyje prestižinių tarptautinių konkursų. 1975 m. emigravo į Vokietiją ir pradėjo pasaulinę karjerą. Reikšmingiausiuose tarptautiniuose muzikos festivaliuose dalyvauja ne tik kaip atlikėjas, bet ir kaip dirigentas. Groja daugelio lietuvių kompozitorių kūrinius žymiausiame pasaulyje. Pasaulyje prisistato kaip Lietuvos menininkas. 2002 m. jam suteikta Lietuvos nacionalinė premija, 1998 m. įteiktas Gedimino ordino Karininko kryžius (4-ojo laipsnio). Yra pelnęs kitų šalių apdovanojimų.

Irena Milkevičiūtė – viena ryškiausių visų laikų Lietuvos operos sopranų, todėl jos atvejo pasirinkimas buvo neabejotinas [4, t. 3, 804–805]. Paminėsime ir kai kurias asmeninio gyvenimo aplinkybes. Scena ir teatras suvedė į šeimą du gabius dainininkus – lietuvių Ireną ir armėnų Gehamą Grigorianą (1951–2016). Abu dainininkai stažavo garsiaame Milano teatre „La Scalos“. Po stažuotės jų kūrybiniai keliai pasuko į Lietuvos operos ir baletų teatrą. 1981 m. šeima susilaukė dukros Asmik. G. Grigorianas dirbo šiame teatre ir dėstė Lietuvos muzikos akademijoje iki 1988 m., kai iširo šeima ir, griūvant pasaulį skiriančioms sienoms, vėrėsi viso pasaulio teatrai. Asmik Grigorian sekė tėvų pėdomis – 2006 m. baigė Lietuvos muzikos ir teatro akademiją (savo motinos klasę). Dabar Asmik, perėmusi kūrybinę estafetę iš tėvų, yra pripažintas sopranas, ji dainuoja ne viename operos teatre. Visi jie įtraukti į enciklopediją *Lietuva*.

Irenos Milkevičiūtės socialinis portretas. Gimė 1947 m. Kaune, muzikaloje šeimoje. 1972 m. baigė Lietuvos konservatorijos J. Švedo kanklių ir dirigavimo, 1976 m. – Z. Paulausko dainavimo klasę. Nuo 1976 m. yra Lietuvos nacionalinio operos ir baletų teatro solistė. 1978–1979 m. stažavo Milano „La Scalos“ teatre. Repertuaras labai platus. Dainavo Niujorko „Metropolitan Operoje“, Milano „La Scalos“, Maskvos Didžiajame teatre, Sankt Peterburgo Marijos, Varšuvos Didžiajame ir kitų šalių teatrų spektakliuose. Nuo 1988 m. dėsto Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, 1998 m. išrinkta profesore. Yra daugelio konkursų laureatė. 1996 m. Irena Milkevičiūtė apdovanota Gedimino ordino Komandoro didžiuoju kryžiumi (2-ojo laipsnio), 2000 m. jai suteikta Lietuvos nacionalinė premija.

Operinės muzikos primadonai I. Milkevičiūtei populiarumu estradinėje muzikoje nenusileido **Stasys Povilaitis** [4, t. 3, 1119]. Besimokydamas vidurinėje mokykloje jis lankė

smuiko ir obojaus klases muzikos mokykloje, dainavo Kauno radiofono berniukų chore. 1961 m. išvyko į Palangą, kurios patriotu laikė save visą likusį gyvenimą. 1965–1976 m. Vilniaus universitete studijavo žurnalistiką. Prieš pat studijas jį pastebėjęs kompozitorius M. Vaitkevičius pakvietė dainuoti ansamblyje „Ritmas“. Taip prasidėjo Stasio kūrybinis kelias. Enciklopedijoje jis įvardytas popdaininku. Neretai popsas yra priskiriamas tik masinei kultūrai, tam tikra prasme prilipdant antrarūšės muzikos lipduką. Tačiau S. Povilaitis savo kūryba įrodė, kad talentingai atlikta estradinė muzika klausytojui yra ne mažiau patraukli, o dažnai ir patrauklesnė negu „rimtoji“ muzika.

Stasio Povilaičio socialinis portretas. Gimė 1947 m. Kaune, mirė 2015 m. Palangoje. Vienas populiariausių Lietuvos estrados dainininkų. 1976 m. baigė žurnalistiką Vilniaus universitete. Nuo 1970 m. garsių Lietuvos filharmonijos ansamblių „Nemuno žiburiai“, „Nerija“, kitų estradinių ansamblių solistas. Pirmasis atliko M. Vaitkevičiaus, T. Makačino, M. Noviko ir kitų lietuvių kompozitorių dainas. Koncertavo visose buvusios SSRS respublikose, daugelyje pasaulio šalių. Išleido savo atliekamų dainų įrašų. Buvo kelių konkursų ir premijų laureatas. 1997 m. apdovanotas Gedimino ordino Riterio kryžiumi (5-ojo laipsnio). Jam suteiktas Palangos garbės piliečio vardas.

Įspūdingas kompozitoriaus **Anatolijaus Šenderovo** kūrybinių sąrašas, jo kaip Lietuvos muziko pripažinimas visame pasaulyje yra puiki 1945–1947 m. gimusios kartos menininkų vizitinė kortelė [4, t. 4, 468–469].

Jo atvejį pasirinkau ne tik dėl iškilų kūrybinių pasiekimų, bet ir kaip galimybę pademonstruoti profesinio perimamumo svarbą. Jo tėvas Michailas Šenderovas, žymus violončelininkas, taip pat yra įtrauktas į enciklopediją. M. Šenderovo biografijoje pažymėta, kad jis 1946 m. atvyko į Vilnių ir buvo Radiofono simfoninio orkestro koncertmeisteris. Taigi peršasi išvada, kad jis, kaip ir M. Azizbekova, A. Livontas, V. Radovičius ir kiti puikūs muzikantai, buvo iš Maskvos atsištę įvairių profesijų „desanto“, kuris turėjo „padėti“ broliškai tarybinei respublikai, narys. 1945–1959 m. į Lietuvą buvo atkelta apie 240 tūkst. kitų tautybių gyventojų [4, t. 1, 164]. Beje, Lietuva iš tiesų buvo gerokai „nukraujavusi“, nes daugelis specialistų arba emigravo, arba buvo ištremti į Sibirą. Minėtų muzikantų garbei būtina pažymėti, kad jie įsitraukė į Lietuvos kultūrinį gyvenimą ir padėjo ugdyti naująją menininkų kartą bei muzikinę kultūrą.

Anatolijus Šenderovas plačiai papasakojo apie savo įvairiais instrumentais – smuiku, altu, violončele, kontrabosu, pianinu – grojusią giminę: prosenelį, senelį, tėvą ir motiną. Giminės šaknys yra Baltarusijoje. Prasidėjęs karui Šenderovų šeima evakavosi; po karo Uljanovske ir gimė būsimasis kompozitorius. Šeima rengėsi grįžti namo, tačiau reikėjo pasirūpinti darbu. Michailas Šenderovas, kuris dėl karo nebaigė konservatorijos, pabandė savo laimę konkurse į Vilniaus radiofono kontrabosininko vietą. Perklausa buvo tokia sėkminga, kad jis ne tik buvo priimtas, bet greitai tapo koncertmeisteriu. 1951 m. Anatolijus pradėjo mokslus M. K. Čiurlionio meno ir muzikos mokykloje, o 1952 m. jo tėvas Michailas baigė Vilniaus konservatoriją.

Anatolijaus Šenderovo socialinis portretas. Gimė 1945 m. Uljanovske. 1967 m. baigė Lietuvos konservatorijos vieno iškiliausių Lietuvos kompozitorių Eduardo Balsio klasę. 1965–1967 m. tobulinosi Leningrado N. Rimskio-Korsakovo konservatorijoje, o 1990 m. stažavo Tel Avivo Rubino muzikos akademijoje. Jo kūriniai atliekami žymiose viso pasaulio koncertų salėse. 1996 m. yra apdovanotas Gedimino ordino Riterio kryžiumi (5-ojo laipsnio), 2006 m. – ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiumi (4-ojo laipsnio), 1997 m. – Lietuvos nacionaline premija, 2002 m. – Europos kompozitoriaus premija (Berlynas).

1945–1947 m. gimusioje kartoje gausu dailininkų, skulptorių, keramikų. **Stanislovas Kuzma** [4, t. 2, 485–486] išsiskiria ne tik kūrybiniais pasiekimais, bet ir savo stoisckumu siekiant nugalėti mirtiną ligą, kad galėtų tęsti kūrybinį darbą: „Buvau paralyžiuotas, iš naujo mokiausi kalbėti, valdyti rankas“.

Stanislovo Kuzmos socialinis portretas. Gimė 1947 m. tarnautojų šeimoje. 1973 m. baigė Lietuvos dailės institutą, kuriame su pertraukomis dirbo, tačiau didžiąją laiko dalį skyrė kūrybai. Jo kūrybinis palikimas didžiulis. Ypač reikšmingi darbai yra eksponuojami Vilniaus, Šiaulių ir gimtojo Panevėžio viešosiose erdvėse. 1997 m. S. Kuzma atkūrė Vilniaus arkikatedros frontono skulptūras. Jo krepšininko skulptūra stovi Olimpijoje (Graikija), daug kūrinių puošia kapus, yra bažnyčiose. S. Kuzmos darbų yra žymiuosiuose pasaulio muziejuose Maskvoje, Lozanoje, kitose šalyse. 1982 m. skulptorius buvo apdovanotas LSSR valstybine premija, 1996 m. – Lietuvos nacionaline premija, 1997 m. – Gedimino ordino Komandoro kryžiumi (3-iojo laipsnio). Mirė 2012 metais.

Renkant, kas iš rašytojų geriausiai paryškintų tyrinėjamos kartos socialinį portretą, buvo galvojama apie neseniai mirusį Petrą Dirgėlą ir Saulių Šaltenį. **Saulius Šaltenis** pasirinktas dėl kelių priežasčių. Visų pirma dabartiniai septyniasdešimtmečiai neabejotinai prisimena, kad jie žavėjosi Šaltenio kūriniu „Škac, mirtie, visados škac! Antra vertus, Šaltenio tėvas mokytojas Rapolas ir jo trys sūnūs – matematikas Vytenis, dailininkas Arvydas ir jaunėlis Saulius – įtraukti į enciklopediją, o giminės šaknys, siekiančios A. Baranauską ir A. Vienuolį (Rapolo Šaltenio dėdę), – vos ne kaip kunigaikščių lygio dinastijų išaukštinimas, kuriam prilygsta tik Nasvyčių veiklos pristatymas. Jų brolis Virgilijus ir sesuo Rima taip pat yra baigę aukštuosius mokslus. Trečia, kas ypač svarbu, kad Saulius Šaltenis tapo Kovo 11-osios Akto signataru, aktyviai veikė Seime, buvo Kultūros ministras.

Skaitant S. Šaltenio biografiją [4, t. 4, 451–452] iš karto krenta į akis praleistas laiko tarpas: 1963–1964 m. studijavo Vilniaus universiteto Filologijos fakultete, 1969–1972 m. dirbo Lietuvos kino studijoje. Šį faktą straipsnio autoriui paaikšino jo buvusi bendrakursė profesorė Viktorija Daujotytė-Pakerienė: „Sauliaus tėvas buvo tiesiog „paskyręs“ jį būti rašytoju, todėl Saulius ir stojo į Filologijos fakultetą. Bet tais laikais Vilniaus universitetas neturėjo karinės katedros, todėl studentus imdavo į kariuomenę. Taigi po pirmo kurso septynis mūsų vyrus paėmė į kariuomenę ilgiems trejiems metams. Liūdnos buvo jų išleistuvės mūsų bendrabutyje, nes sistema sulaužė jų gyvenimą: taip ir nebuvo baigta aukštoji mokykla.“ Jaudinantis Sauliaus susirašinėjimas su tėvais užfiksuotas jo tėvo knygoje *Aš mokytojas. Dienoraščiai, laiškiai, prisiminimai* [11]. Nors Saulius nebaigė aukštųjų mokslų, įgimti gabumai, šeimos bei pirmosios darbovietės kultūrinė ir kūrybinė aplinka tam tikra prasme atstojo šį praradimą.

Sauliaus Šaltenio socialinis portretas. Gimė 1945 m. Utenoje, garsaus mokytojo Rapolo Šaltenio šeimoje. Apysaka „Riešutų duona“, jos motyvais parašyta pjesė „Škac, mirtie, visados škac!“ ir kino scenarijus (filmas pastatytas 1977 m., režisierius A. Žebriūnas); apysaka „Duokiškis“ ir jos motyvais parašyta pjesė „Duokiškio baladės“; pjesė „Jonasas“, miuziklai „Ugnies medžioklė su varovais“ (bendraautoris L. Jacinevičius, kompozitorius G. Kuprevičius), „Komunarų gatvė“ (bendraautoris S. Geda, kompozitorius O. Balakauskas), – šie ir kiti jo kūriniai ryškiai atspindi to meto tikrovę.

Įvertinus intensyvią literatūrologinę veiklą [4, t. 2, 456–457], 2011 m. **Viktorija Daujotytė-Pakerienė** buvo išrinkta Lietuvos mokslų akademijos tikrąja nare. Viktorija gimė daugiavaikėje (šeši vaikai) ūkininkų šeimoje Keiniškėse, Žemaitijoje. Taigi pagal

sovietinę terminologiją jos socialinę kilmę reikėtų įvardyti kaip valstiečių. Tačiau, pasak profesorės, Daujočių giminė veda savo istoriją nuo Žemaitijos bajorų šaknų. Būsimosios profesorės lavinimosi kelias prasidėjo Pavandenės vidurinėje mokykloje. Toliau sekė studijos Vilniaus universitete, vienoje grupėje su jau minėtu Sauliumi Šalteniu. Beje, aukštasis mokyklas baigė net keturi Daujočių vaikai, o kiti – technikumas, taigi visa kolūkiečių (ūkininkai paversti kolūkiečiais) jaunoji karta socialinėje struktūroje palypėjo aukštin. Viktorijos brolis tapo gydytoju, kitas brolis – inžinieriumi mechaniku, sesuo – farmacininke. Tačiau Viktorijos Daujotytės-Pakerienės šeimoje vyrauja filologai – vyras Antanas Pakerys, buvęs Vilniaus edukologijos universiteto rektorius (jo biografija taip pat yra įtraukta į enciklopediją), sesuo, sūnus (dr. docentas), marti (dr. docentė), svainis (dr.). Ko gero, tai yra unikalus vienos profesijos dominavimo giminėje pavyzdys.

Viktorijos Daujotytės-Pakerienės socialinis portretas. Gimė 1945 metais. 1988 m. apgynė filologijos mokslų daktaro disertaciją. 1990 m. išrinkta profesore, 2011 m. – Lietuvos mokslų akademijos tikraja nare. Dabar ji yra Vilniaus universiteto profesorė emeritė. Mokslininkė daugiausia tyrinėja poeziją. Šia tematika yra išleidusi nemažai monografijų. 1993 m. jai įteikta Lietuvos nacionalinė premija, 2009 m. – Nacionalinė pažangos premija. Viktorija Daujotytė-Pakerienė yra apdovanota Gedimino ordino Karininko kryžiumi (4-ojo laipsnio).

Jurgio Kadziausko atvejis gerai iliustruoja Lietuvos elito formavimosi XIX–XX a. ypatumus [4, t. 3, 178–179]. Jurgio tėvas Petras gimė carinėje Rusijoje, ūkininkų šeimoje. Siekis mokytis atvedė į Žemės ūkio akademiją Dotnuvoje. Ją baigęs gabus jaunuolis buvo paskirtas Alytaus bandomosios stoties direktoriumi, o netrukus tapo Dotnuvos bandomosios stoties direktoriumi. Čia Petras vedė Leokadiją Šiaulytę. 1940 m. Lietuva buvo okupuota, o Kadziauskams buvo numatytas antrasis tremties ešelonas. Išvengti tremties padėjo Vytautas Vazalinskas (1910–1984), LSSR valstybės veikėjas, 1944–1945 m. buvęs žemės ūkio komisaru. Dotnuvos bandomojoje stotyje V. Vazalinskas buvo atlikęs praktiką pas Petrą Kadziauską. Jis paskyrė savo buvusį vadovą Joniškėlio bandomosios stoties direktoriumi. P. Kadziauskas tapo „tarybinis“ specialistu ir tai jį išgelbėjo nuo tremties. 1953 m. gerai dirbantis specialistas buvo perkeltas į Žemės ūkio ministeriją. Vėliau dėstė Žemdirbystės mokslinio tyrimo institute, kadangi buvo apgynęs žemės ūkio mokslų disertaciją. Kadziauskai buvo bene vienintelė šeima Lietuvoje, kurios visi nariai – tėvai, sūnūs ir marčios – buvo apgynę disertacijas.

Ne mažiau informatyvi yra Leokadijos Šiaulytės-Kadziauskienės biografija. Ji gimė 1907 m. Vieškniuose. XIX a. II pusėje jos tėvas tarnavo caro kariuomenėje Odesoje. Kadangi mokėjo skaityti ir rašyti, buvo generolo sekretorius. Nors Leokadijos motina buvo iš nusigyvenusių žemaičių bajorų šeimos, luominiai skirtumai tebegaliojo: kad bajoraitė ištekėtų už žemesnės klasės vyro, reikėjo gauti tėvų sutikimą. Teigiamą sprendimą lėmė tai, kad būsimos žentos krūtinę puošė medaliai ir jis buvo raštingas. Be Leokadijos, Šiauliai dar augino tris berniukus ir tris mergaites. Šeima suvokė mokslo reikšmę. Leokadija lankė Viešknių mokyklą, buvo aktyvi skautė. Jos klasės draugais buvo žinomas režisierius Juozas Miltinis, skulptorius Bronius Pundzius. Vėliau ji baigė Šiaulių pedagoginę mokyklą ir mokytojavo kaimo mokykloje: viename kambaryje buvo klasė, kitame – mokytojos butelis. Tuo mokslo siekis nesibaigė: mokėsi Žemės ūkio akademijoje Dotnuvoje. Toliau gyvenimo kelią koregavo besikeičiančios vyro darbovietės. Kadangi aktyviai rašė straipsnelius į spaudą, kurį laiką dirbo *Tarybinės moters* redakcijoje. Vėliau visą veiklą susiejo su Vilniaus pedagoginiu institutu. Ten įdiegė naują discipliną – buities kultūrą, apgynė disertaciją, buvo katedros vedėja.

Taigi Petro ir Leokadijos sūnūs Petras ir Jurgis augo inteligentų (taip tuomet buvo įvardijama) šeimoje. Tėvų įtaka padėjo pasirinkti profesiją: Petras studijavo chemiją, Jurgis – biochemiją. 1968 m. Jurgis įstojo į Vilniaus universitetą. Po dviejų kursų gabus studentas tęsė studijas Maskvos M. Lomonosovo universitete. Jurgio dėstytoju, o vėliau mokslinio darbo vadovu buvo pasaulinio lygio biochemikas akademikas Vladimiras Skulačiovas. „Geležinės uždangos“ atskirtoje šalyje Maskvos, Leningrado, Novosibirsko aukštosios mokyklos, kuriose dirbo geriausi SSRS mokslininkai, buvo bene vienintelis būdas gauti pasaulinio lygio profesinį išsilavinimą.

Artariant elitą labai svarbus yra gyvenimo stilius, nes kiekviena socialinė grupė pasižymi tam tikrais ypatumais. Mokslininkų elito gyvenimo stilius taip pat turi savo specifiką. Jurgio Kadziausko mėgstami užsiėmimai yra klasikinės muzikos koncertų, operos spektaklių lankymas, tenisas ir kelionės. Šie laisvalaikio praleidimo būdai yra būdingi ne vienam žyminiam mokslininkui. Melomanu buvo Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Zenonas Rokas Rudzikas, tenisą žaidė Vytautas Statulevičius, Eduardas Vilkas, Vytautas Kaminskas. Apskritai elitui būdingas aktyvus gyvenimo būdas.

Jurgio Kadziausko socialinis portretas. Gimė 1946 m. Joniškėlyje. 1963 m. įstojo į Vilniaus universitetą (biochemijos specialybę), mokslus tęsė Maskvos M. Lomonosovo universitete, kurį baigė 1969 metais. Nuo 1969 m. dėstė Vilniaus universitete. 1975 m. apgynė daktaro disertaciją. 2008 m. išleido originalų vadovėlį *Biochemijos pagrindai*. 2009 m. buvo išrinktas profesoriumi, paskelbtas geriausiu Vilniaus universiteto dėstytoju. Jo auklėtiniai yra Lietuvos mokslų akademijos prezidentas Valdemaras Razumas, buvęs Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas Eugenijus Butkus, kiti biochemikai ir chemikai.

Nebe reikalo sakoma, kad antroji religija Lietuvoje yra krepšinis. Todėl pasirenkant sportininkų elito atstovą abejonių nebuvo – tai **Modestas Paulauskas** [4, t. 3, 1015–1016].

Greta Arvydo Sabonio ir Šarūno Marčiulionio Modestas Paulauskas yra vienas geriausių visų laikų Lietuvos krepšininkų. Gūdžiais stagnacijos laikais dėl savo nenuilstamo darbštumo Modestas tapo SSRS vyrų krepšinio rinktinės kapitonu, o tai apskritai buvo neįtikėtina – lietuvis rusų komandos kapitonas. Tačiau svarbiausia, kad tapęs olimpinio čempionu lietuvis Modestas Paulauskas garsino primirštą pasaulyje Lietuvos vardą.

Modesto Paulausko socialinis portretas. Gimė 1945 m. Klaipėdoje. 1971 m. baigė Lietuvos kūno kultūros institutą. Jis yra vienas geriausių visų laikų Lietuvos krepšininkų. 1961–1977 m. žaidė Klaipėdos „Maisto“, Kauno „Atleto“, „Žalgirio“ krepšinio komandose. 1964–1974 m. buvo SSRS vyrų krepšinio rinktinės narys, jos kapitonas. Daugkartinis įvairių čempionatų nugalėtojas ar medalininkas. 1965, 1967, 1969, 1971 m. buvo Europos, 1970 m. – universiados, 1967, 1974 m. – pasaulio čempionas, 1972 m. – olimpinis žaidynių čempionas. Baigęs aktyvią sportinę veiklą tapo treneriu, 1965–1967, 1969–1972 m. buvo išrinktas geriausiu Lietuvos sportininku. 1995 m. Modestas Paulauskas buvo apdovanotas Gedimino ordino Komandoro kryžiumi (3-iojo laipsnio).

Nagrinėjant elito formavimąsi būtina paminėti švietimo sistemos vaidmenį. Antai Vilniaus Antano Vienuolio vidurinė mokykla tęsė Vytauto Didžiojo gimnazijos, seniausios lietuvių gimnazijos (įkurta 1915 m. J. Basanavičiaus, M. Biržiškos ir P. Gaidelionio), tradicijas. Iš šios mokyklos 1963 m. baigusiujų laidos į enciklopediją yra įtrauktos net kelios personalijos (O. G. Bielinytė-Rakauskienė [4, t. 4, 55–56], P. Grecevičius [4, t. 2, 689], A. V. Matulionis [4, t. 3, 723–724]). A. Vienuolio vidurinė mokykla atsispyrė sovietinei okupacijai, kaip ir lenkų okupacijos laikais Vytauto Didžiojo gimnazija.

Klaipėdos universiteto profesorius **Petras Grecevičius** yra kraštotyrininkas. Petro tėvas pokariu buvo ištremtas į Sibirą. Petrą auginusiai motinai teko imtis įvairaus tiek darbininkės, tiek tarnautojos (darželio auklėtoja) darbo. Petro senelis miškininkas taip pat buvo ištremtas į Sibirą. Pirmoje ir antroje klasėse beveik pusė mokinių buvo iš vaikų namų. Dalis jų buvo našlaičiai, dalis – ištremtųjų vaikai.

Petro Grecevičiaus socialinis portretas. Gimė 1945 m. Vilniuje. 1974 m. baigęs Vilniaus inžinerinį statybos institutą įgijo architekto diplomą. 1982 m. Maskvoje vienas pirmųjų iš Lietuvos apgynė disertaciją kraštotvarkos tematika. Ypač Petras buvo aktyvus Lietuvai atkūrus valstybingumą: buvo atsikūrusios tautininkų partijos narys, Privatizavimo komisijos pirmininkas Palangoje. Nuo 1991 m. dirba Klaipėdos universitete, buvo Rekreacinės architektūros ir kraštotvarkos katedros vedėju, Gamtos mokslų ir matematikos fakulteto dekanu; nuo 1997 m. yra Regioninio planavimo centro (prie Klaipėdos universiteto) direktorius. 2015 m. Grecevičius buvo išrinktas profesoriumi. Šiuo metu P. Grecevičius garsina Lietuvą, kurdamas lietuviškus sodus Kinijoje ir Japonijoje.

IŠVADOS

1945–1947 m. gimusios kartos elito socialinis portretas patvirtina bendrąją visuomenės raidos tendenciją: tai vyriškosios galios dominavimo visuomenė. Nemažai šios kartos žmonių yra gimę Kaune, kuris pokario metais dar išlaikė Lietuvos „elito aruodo“ statusą. Netrukus dalis gimusiųjų Kaune su tėvais persikėlė į senąją Lietuvos sostinę Vilnių ir tolesnis jų gyvenimas buvo susietas su Vilniumi. Kitas ryškus šios kartos bruožas – gimtieji namai kaime. Tačiau tai nereiškia, kad pokario karta yra pirmoji įvairių sričių specialistų karta. 1918–1940 m. Lietuvoje sparčiai besiformavusi specialistų grupė, nors ir sumažėjusi dėl emigracijos į Vakarų ir tremties į Sibirą, užtikrino socialinės padėties tęstinumą. Taigi tiek kaimo vaikų socialinis mobilumas aukštyn, tiek prieškarinio elito siekis užtikrinti savo vaikams geresnę socialinę perspektyvą lėmė Lietuvos pokario elito formavimąsi. Daliai būsimo elito atstovų teko iškęsti tremtį. Tremties stigma lėmė ir profesijos pasirinkimą: vengiant sovietinės ideologijos veikiamų socialinių ir humanitarinių mokslų pasirinkti tikslieji ir gamtos mokslai.

Pagrindiniais tiek vertikalaus, tiek horizontalaus socialinio mobilumo kanalais buvo švietimo sistema, pokario metais dar pamenanti prieškarinio tradicijas. Tiek vidurinėse, tiek aukštosiose mokyklose buvo mokytojų ir dėstytojų, išlaikiusių tautinę savimonę ir aukštą profesinį pasirengimą. Išryškėjo Vilniaus universiteto ir Kauno politechnikos instituto vaidmenys. Matoma ir kita tendencija. Jei 1918–1940 m. nemažai Lietuvos būsimo inteligentijos atstovų mokslų siekė Paryžiuje, Berlyne, Prahoje ar kituose užsienio miestuose, tai dėl „geležinės uždangos“ tam tikra tiriamosios kartos dalis studijavo Maskvoje, Leningrade, Novosibirske, kur dar buvo likę aukščiausios kvalifikacijos dėstytojų. 1945–1947 m. gimusios kartos atstovai ženkliai papildė inžinierių, fizikų, informatikų, kalbininkų, gydytojų, menininkų ir kitų specialybių elito gretas.

Natūralu, kad absoliučią daugumą kartoje sudaro lietuviai. Antra vertus, išryškėja ir kelios reikšmingos kartos ypatybės: palyginti nemenkas žydų įnašas. Nors nacistai išnaikino vos ne visus Lietuvos žydus, tačiau Vilniaus, Naujosios Jeruzalės, dvasia išliko. Į Vokietiją emigravęs Davidas Geringas pasaulyje prisistato Lietuvos menininku; iš Baltarusijos kilusio Anatolijaus Šenderovo kūriniai garsina Lietuvos vardą.

Akivaizdu, kad 1945–1947 m. gimusiai kartai negalima lipdyti prarastosios kartos stigmos. Tiesa, didelė šios kartos gyvenimo dalis teko sovietiniams laikams, bet jos atstovų

veiklos rezultatai yra ženklūs, tad jiems nelimpa ideologizuoti lipdukai. Apskritai negalima kartai lipdyti neigiamos stigmos. Terminas prarastoji tinka tik tuomet, kai dėl karo ar ligų epidemijų karta fiziškai praranda didžiąją dalį savo žmonių. Tiriamosios kartos elitas formavosi ypatingomis sąlygomis: tragiškais pokario metais, sušvitusios N. Chruščiovo atlydžio vilties ir ją greitai užgesinusios ilgus metus užsitęsusių L. Brežnevo valdymo stagnacijos periodu; audringais Sąjūdžio metais; valstybingumo atkūrimo ir stojimo į Europos Sąjungą laikotarpiu. 1975–1947 m. gimusios kartos atstovai savo darbais – dalyvavimu dainuojančioje revoliucijoje, naujos Lietuvos formavimu, atradimais, išradimais, kūryba, knygomis, parengtais specialistais, išgydytais žmonėmis, Lietuvos vardo garsinimu – nusipelnė įvardijimo savo srities elitu.

Gauta 2017 09 25
Priimta 2017 11 14

Šaltiniai ir literatūra

- [1] *Asmenybės. 1990–2015. Lietuvos pasiekimai*. D. 2. Kaunas: Leidybos idėjų centras, 2015.
- [2] *Kas yra kas Lietuvoje 2009*. Auksinis tūkstantmečio leidimas. Kaunas: Neolitas, 2009.
- [3] *Kas yra kas Lietuvoje 2015*. Kaunas: Leidybos studija, 2015.
- [4] *Lietuva*: enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008 (T. I), 2010 (T. II), 2012 (T. III), 2015 (T. IV).
- [5] *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. I–XIII t. (su papildomuoju). Vilnius: Mokslo, 1976–1985.
- [6] MATULIONIS, Arvydas. *Sociologija*. Vilnius: Homo liber, 2003. 194 p.
- [7] MATULIONIS, Arvydas; Virgilijus; MANIUKAITĖ, Gražina; TRINKŪNIENĖ, Inija; KRUKAUSKIENĖ, Eugenija; LIUTIKAS, Darius. *Lietuvos studentijos socialinio portreto bruožai*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2010. 166 p.
- [8] *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. Vilnius: Mintis, 1966 (T. I), 1968 (T. II), 1971 (T. III).
- [9] *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985 (T. I), 1986 (T. II), 1987 (T. III), 1988 (T. IV).
- [10] *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. I–XXVI t. (su papildomuoju). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001–2015.
- [11] ŠALTENIS, Rapolas. *Aš mokytojas. Dienoraščiai, laiškai, prisiminimai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos I-kl., 2007.
- [12] ŽILINSKIENĖ, Laimutė; KRANIAUSKIENĖ, Sigita; ŠUTINIENĖ, Irena. *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta*. Vilnius: Vilniaus universiteto I-kl., 2016. 216 p.

ARVYDAS VIRGILIJUS MATULIONIS

Lithuania: A Social Portrait of the Elite Born in 1945–1947

Summary

The article is based on the biographies of the members of elite published in the encyclopaedia *Lietuva* (Lithuania), and on interviews with these persons. Men outnumber women in this cohort of the Lithuanian elite. Part of its representatives was born in the countryside, but others had their social roots in cities and towns, particularly in Kaunas. Later most of them came to Vilnius and have been living in the capital of Lithuania. Their parents belonged to the intelligentsia. Part of this generation was deported to Siberia. Institutions of higher learning, in particular Vilnius University and Kaunas Polytechnical Institute, were the channels of vertical social mobility, although some of the representatives of the future elite received their professional education in Moscow, Leningrad, Novosibirsk, and other universities in Russia. The majority of the elite born in 1945–1947 are Lithuanians, but there is also a high percentage of Jews. A qualitative research shows that these people cannot be labelled as a lost generation, because the achievements of the elite of this particular age group are significant.

Keywords: generation, elite, social portrait, social mobility